

Az elővizsgálatok a teszt gyakorlati értékét eléggé alátámasztják. A végleges igazolás mindenesetre az elkövetkezendő vizsgálatok feladata. Tesztünket ugyanis a Főv. Ped. Szeminárium lélektani laboratóriumának végső kutató célja: a budapesti ifjú megismerése érdekében tömeges vizsgálatokra és bizonyos fővárosi ifjúsági sztenderd típusok megállapítására fogjuk felhasználni. Kívánatos volna, ha párhuzamosan vidéki kutatók is indulnának meg tesztünkkel, a fővárosi és a vidéki magyar gyermek értékelő állásfoglalásainak összehasonlító erkölcslelektani vizsgálata és egybevetése számára. Ilyen módon kialakulhatna a magyar gyermek, közelebbről: a magyar ifjú értékelésének erkölcslelektani képe, megismerése. Csakis ilyen módon oldhatjuk meg a magyar ifjúság erkölcsi nevelésének feladatait kielégítő módon. Domokos Lászlóné szavaival zárjuk ezért fejtegetéseinket: „A földet megvizsgálják magvetés előtt. A szellemi magvetés talaját: a gyermek . . . lelki minőségét figyelemre sem méltatják . . .” „A nevelő magatartásának formáit alapvető mértékben megváltoztatja a gyermeki lélek ismerete. Ennek a kutatásnak ereje gyökerében átformálja nevelői szemléletének minőségét!”⁸

Dr. Noszlopi László.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

Magyar nyelv és irodalom.

Petőfi: Egy gondolat bánt engemet . . .

IV. osztály.

Óravázlat.

I. Számonkérés.

1. Petőfi: Egri hangok,
2. Írásbeli: Sírva vigad a magyar; Édesapám nevenapja.

II. Ráhangelés.

Petőfi, a jövőbe látó jós. Halálának körülményei.

III. Célkitűzés.

Milyennek jósolta meg Petőfi halálát és temetését?

IV. Tárgyalás.

1. A költemény bemutatása.

⁸ Dr. Domokos Lászlóné: Gyermekismeret és korszerű gyermekismerői magatartás. A Gyermek és az Ifjúság. 1940.

2. A jóslat és a valóság.
3. Másodszeri olvastatás.
4. Tartalmi megbeszélés a következő mozzanatok kiemelésével:

- a) a költő nem akar közönséges halállal meghalni;
- b) a csatamezőn óhajt elhullani a szabadságért;
- c) közös sírban kíván nyugodni az elesett hősökkel.

5. A költemény előadásmódja, stílusa, versalakja, műfaja.
- V. *Összefoglalás.*

Házi írásbeli feladat: Amikor nagyon bántott egy gondolat; Petőfi sírja.

VI. *Helyesírás.*

Nagyjaink nevei.

Tanítás.

I. *Számonkérés.*

1. Miről kell ma beszámolnotok, K.? (Petőfi: „Egri hangok“ c. bordaláról vagy ditirambjáról.) Hogyan keletkezett ez a költemény, S.? (Petőfi elvetődött egyszer Egerbe. Ott nagy lelkesedéssel fogadták. A kispapok látták vendégül. A tüzes egri bikavér, a meleg barátság és a lelkes ünneplés mámorba ejtette a költőt, az egri vár látása pedig hazafias érzelmeket keltett benne. Érzelmei versbe kívánczoltak. Lelki feszültségét az „Egri hangok“ c. költemény megírásával vezette le...) Hány részre tagoltuk ezt a verset, G.? (Két részre: az 1. rész a költő mámoros jókedvét, a 2. rész hazafias érzelmeit fejezi ki.) Hogyan nyilatkozik meg a költő mámoros lelkesedése, B.? (Azt mondja, hogyha jókedvének magva volna, elvetné a hóba, és rózsakerékkel kelne ki belőle; ha pedig szívét földobná az égre, úgy melegítene, mint a nap.) Mi okozza azt, hogy Petőfi mámoros jókedvéből egyszerre homlokegyenest ellenkező hangulatba csap át, F.? (Az egri vár láttára Dobó István, a törökverő hős jut eszébe, majd szembeállítja a dicső mutát a sívár jelennel. Így lesz a lelkesedésből bánat. Hazafias fájdalmát borba temeti, s mámoros hangulatában a jövőbe néz, és hazáját boldognak látja.) Mi teszi ezt a verset annyira elevenné, élénkké, H.? (Az ellentétek, a kérdések és a felkiáltások.) Sorold el az ellentéteket, N.! (A zord havas tél és a barátságos meleg szoba; a dicső múlt és a sívár jelen; a szomorú jelen és a boldog jövő.) Mikor használ az író alakzatokat, D.? (Ha heves érzelmek és indulatok hullámoznak lelkében, akkor a rendestől eltérő módon fejezi ki mondanivalóját, vagyis alakzatokat használ.) Mi okozza itt a heves érzelmeket, a csapongó gondolatmenetet, S.? (A bor, a barátság és az ünneplés. A bornak kevés szerepe van, mert Petőfi nem volt horivó.) Mi a mámoros jókedvnek a velejárója? (A hazafias érzelmek. Sírva vígad a magvar.) Mi tehát a bordal? (A bor és a barátság okozta mámort dicsőítő költemény, amelyből

a hazaszeretet hangja is kicsendül. Ditirambusszal dicsőítették a görögök a bor istenét.)

2. Miről fogalmaztatok, H.? (*Édesapám nevenapja; Sírva vígad a magyar.*) [A füzetek megtekintése.]

Hallgassuk meg D. dolgozatát!

Sírva vígad a magyar.

Ezt a közmondást, ha idegen ember hallja, önkéntelenül mosolyra görbül a szája. „Micsoda bolond beszéd ez, — gondolja magában — mert aki vígad, az nem sír, és aki sír, az bizonyára nem vígad.“ Igen, máshol ez így van, nálunk azonban van is és volt is miért sírni a magyarnak. Nem azért, mert talán a kuvasz megszabta a gatyáját, vagy kialudt a pipája. Nem. Más ok késztetni arra. A hazáját siratja a magyar, szegény, nyomorult hazáját! Szóban vagy írásban kifejezni és érzékeltetni azokat a kínokat és gyötrelmeket nem lehet, melyek között már hazánk sínylődött. A mongol veszedelem és a kétszáz éves török harcok pusztító fürgetegként söpörték végig hazánkat. De akadtak belső viszályok is, melyek mint a szű, örölték, és méregfogaikkal pusztították a nemzet életerejét. Legújabban pedig korba módjára átölelték Magyarországot mocskos fekete kezek, hogy összeroppantsák áldozatukat.

Ezek azonban még nem késztetik a magyart arra, hogy egyáltalán ne mulasson és ne vígadjon néhanapján. Zeneszó és jó bor mellett danol, táncol és vígad. De a borszötte rózsás szitán keresztül lát egy kis fekete pontot, mely mindjobban nő, majd vér is hull belőle, és lassankint felismeri hazája képét.

Es hazájának vére amint hull, amint hull,

Szeméből a könny kicsordul, kicsordul,

Es amint a cigány húzza a nótáját,

Vígadva siratja szegény hazáját

A magyar.

(D. B.)

A szemekből látom, hogy tesszéssel fogadtátok D. fogalmazványát. Vajjon miért? G.! (Rövid, de velős; nem száraz, hanem csupa hangulat; hatásos verssel fejeződik be.) Mi teszi szemléletessé és elevenné? [A jelentkező tanulók.] H.! (Az idegen embert beszélgeti, igen szép a sírás és vígadás ellentétének kifejezése.) R.! (A kuvaszról és a pipáról szóló rész magyaros.) M.! (Szép hasonlatok: a tatár és a török pusztítás fürgetegként söpörte végig hazánkat; a belső viszályok őrlő szúként pusztították a nemzet erejét; Trianonban kobra módjára átölelték országunkat, hogy összeroppantsák.) F.! (Költői hasonlat: a borszötte rózsás szita...) Olvasd el még egyszer a verses részt! (Es hazájának vére amint hull, amint hull...) Mi teszi ezt annyira hatásossá? Z.! (A sírás és vígadás szép ellentéte, meg a szóisméltés: amint hull, amint hull — kicsordul, kicsordul.) Helyes.

D. költői eszközökkel oldotta meg ezt a meglehetősen nehéz feladatot. Talán csak az első mondat ellen tehetünk kifogást. Olvasd el még egyszer! (Ezt a közmondást, ha idegen ember hallja, önkéntelenül mosolyra görbül a szája.) Tedd egyszerűbbé! (Ha idegen ember hallja ezt a közmondást, önkéntelenül mosolyra görbül a szája.) Így jobb. Hogyan írtad a *hallja* szót? (Két l-lel.) A török *harcok* kifejezést? (Két szóba és kis betűvel.) *Legújabban?* (Fokozott melléknév, jele a kettős *-bb*; *új* = hosszú *ú* és egy *j*, a kéz ujja rövid *u* és két *j*.) Ismertesd idézett mondatod központozását! (Idézőjel, nagybetű, *Micsoda boldond beszéd ez*, vessző, gondolatjel, *gondolja magában*, gondolatjel, *mert aki vígad, az nem sír, és aki sír, az bizonyára nem vígad*, pont, idézőjel.) Miért használtál gondolatjelet? (Az idéző mondatot gondolatjelekkel választottam el az idézettől.) Jó.

II. Ráhangelés.

Sok oldalról ismertük már meg Petőfi rokonszenves egyéniségét, de nem volt még szó egy kivételes tulajdonságáról, amellyel aligha dicsekedhetik még költői lángelme: ez pedig jövőbelátó, sok eseményt előre megjósoló prófétai tehetsége. Többek között pontosan megjövendölte halálának és temetésének körülményeit. Hogyan halt meg Petőfi, G.? (Résztvett a szabadságharcban, s 1849. július 31-én az oroszok elleni harcokban Segesvár közelében elesett.) Ismerjük-e a sírját, F.? (Nem ismerjük, mert jeltelen tömegsírba temették.) Petőfi a lángész jövőbelátó tehetségével tudta, érezte és akarta, hogy a véres szabadságharcban fejezi be földi pályáját, és ismeretlen helyen alussza örök álmát. Mindezt persze akkor jósolta meg, amikor még a szabadságharcnak se híre, se hamva nem volt. Mikor pedig a harc már javában tombolt, s Buda visszavételének napján, az ünnepi lakomán Jókai azokra emelte poharát, akik ezután fognak elesni a hazáért, Petőfi átszellemült arccal a szónokhoz sietett, koccintott vele, megölelte, s azt mondta: „Köszönöm barátom, hogy értem is ittál.” Szentül hitte, hogy hősi haláláva a magyar szabadság megváltójá lesz.

III. Célkitűzés.

Lássuk, milyenek jósolta meg Petőfi halálát és temetését! Megtaláljuk könyvünk... lapján.

IV. Tárgyalás.

1. A költemény bemutatása.

Egy gondolat bánt engemet...

Egy gondolat bánt engemet:
 Ágyban, párnák közt halni meg!
 Lassan hervadni el, mint a virág,
 Melyben titkos féreg foga rág;

Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál,
 Mely elhagyott, üres szobában áll.
 Ne ily halált adj, Istenem,
 Ne ily halált adj énekme!
 Legyek fa, melyen villám fut kersztül,
 Vagy melyet szélvész csavar ki tövestül;
 Legyek kőszirt, mit a hegyről a völgybe
 Eget-földet rázó mennydörgés dönt le! . . .
 Ha majd minden rabszolga-nép
 Jármát megunva síkra lép,
 Pirosló arccal és piros zászlókkal,
 És a zászlókon eme szent jelszóval:
 „Világszabadság!”
 S ezt elharsogják,
 Elharsogják kelettől nyugatig,
 S a zsarnokság velük megütkezik:
 Ott essem el én
 A harc mezején,
 Ott folyjon az ifjúi vér ki szíveimből,
 S ha ajkam örömteli végszava zendül,
 Hadd nyelje el azt az acéli zörejt,
 A trombita hangja, az ágyúdörej,
 S holttestemen át
 Fújó paripák
 Száguldjanak a kivívott diadalra,
 S ott hagyjanak engemet összetiporva. —
 Ott szedjék össze elszórt csontomat,
 Ha jön majd a nagy temetési nap,
 Hol ünnepélyes, lassú gyász-zenével
 És fátyolos zászlók kíséretével
 A hőseket egy közös sírnak adják,
 Kik érted haltak, szent világszabadság!

2. A jóslat és a valóság.

Bizonyára mindnyájunk lelkét hatalmába ejtette ez a csodálatos, megrendítő, borzalmas látomás. Mi a tárgya, K.? (Petőfi megjósolja halálát és temetését.) A halálnak és a temetésnek ilyen megjelenítő, szinte a cselekvéssel egyenlőértékű látomása nem közönséges lelkiállapot, hanem igazi lelki megrendüléssel jár, s az olvasót is hasonló izgalomba sodorja. Ez a látomás lényegesen különbözik az eddig megismert látomásoktól, mert itt a látomásszerű esemény középpontja maga a költő. Nemcsak egyszerűen elképzelem, végigálmodja a legborzalmasabb eseményt: saját halálát és temetését, hanem személyes akaratával és elhatározásával, ellenállhatatlan szenvedéllyel és lázas cselekvéssel követeli, irányítja és beteljesíti a megrendítő véget.

Milyennek jelentette meg halálát és temetését, S.? (A harc mezején akar elesni a zsarnokság elleni küzdelemben a szabadság-éri... Száguldó paripák tiporják össze a diadal helyén... Közös sírba temessék a hősökkel...) Valóban úgy történt, ahogy kívánta, H.? (Úgy történt: a szabadságharcban esett el, s közös sírban pihen a hős honvédekkel.) Tehát pontosan úgy történt, ahogy megjósolta, ahogy kívánta.

3. Másodszori olvastatás.

A teljes megértés-átérezés érdekében olvassuk el még egyszer! Hatásos olvasásra törekedjünk! R.! (Egy gondolat bánt engemet...)

4. Tartalmi megbeszélés.

Hány tartalmi mozzanatot észlelhetünk ebben a lázasmennetű költeményben? D.! (Hármat: 1. a költő nem akar ágyban meghalni...) Mondjuk röviden így: nem akar közönséges halállal meghalni. Tovább! (2. a csatamezőn óhajt elhullani a szabadságért; 3. közös sírban kíván nyugodni az elesett hősökkel.)

Mi az a bántó, elviselhetetlen „cgv gondolat“? L.? (A költő nem akar ágyban meghalni...) Ezzel ellentétben milyen rendkívüli halált követel türelmetlenül? (Azt kívánja, hogy legyen fa..., légyen kőszirt...) Mi a költő határozott kívánsága. H.? (Ha majd minden rabszolga-nép megúnja jármát, s pirosló arccal és piros zászlókkal harcra száll a szabadságért, ott akar elesni a csataterén...). A bizonytalanságban gyötrődő első mozzanattal szemben a második mozzanat fejezi ki a költő határozott óhaját, harsány követelését, átélt hatalmas jóslatát a lelkesedés mámoros viharzásával, az indulatok ellenállhatatlan fokozásával. Az „ eget-földet rázó mennydörgés“ mintegy a bevezetője a világzsarnokság és a világszabadság összeütközéséből folyó vérzivatarának s a költő megdicsőülésének. Bizonyára különösnek tartjátok, hogy Petőfi nem a magyar szabadságért, hanem a világszabadságért akarta életét áldozni. Ábrándos-mámoros szabadságszeretete annyira betöltötte egész valóját, hogy rajongásában úgy érezte: a szabadságért fel kell áldozni mindent, még az életet is, s fel kell szabadítani a földkerekség valamennyi rabságban sínylődő népét. A magyar szabadságot valóban nem lehetett elszigetelve elképzelni, hanem benne gyökerezett a többi európai nemzet sorsában. Az 1848-i év az európai szabadságmozgalomnak véres esztendeje volt. Az események igazolták a költőt. Így egész természetes, hogy a szabadság apostolának látomását nem lehet túlzásnak minősíteni. A lelkesedés mámorának külső jele: a vér színe az arcon és a zászlón. Milyen temetést óhajt a költő. N.? (A temetés napján szedjék össze elszórt csontjait... A szabadságért elesettek közös sírjába temessék.) A költő kitombolt indulata lelohad,

átengedi magát a temetés látomásának, a diadal „örömteli” szemlélésének, a maradék emberiség részéről megnyilatkozó há-lás-együttérzés élvezésének. Petőfi az egész emberiség üdvéért feláldozza életét, s ez a cselekedet a jellembeli önzetlenség, leg-magasztosabb megnyilvánulása.

Igy tekintve ezt a művészi alkotást, felénk sugárzik kivé-teles nagyszerűsége, s közelségében leoldjuk sarúinkat, mert érezzük a hely szentségét.

5. *A költemény előadásmódja, stílusa, versalakja, műfaja.*

Milyen lelkiállapotban volt a költő, mikor halálát és teme-tését képzeletben átélte? B.! (Feldúlt lelkiállapotban, heves ér-zelmek és indulatok hullámoztak benne.) Meglátszik-e ez az érzelmi tombolás a költemény előadásmódján, stílusán és vers-alakján? M.! (Meglátszik rajta: az egész költemény felkiáltá-sok sorozata; gondolatmenete rendkívül gyors; folyóvers, so-rai egyenletlenek.) Lám, ismét tapasztalhatjuk a tárgy, előadás-mód és versalak szoros összefüggését. Mit óhajt mondani K.? (Hatásos ismétlések élénkítik: *Ne ily halált adj, Istenem, Ne ily halált adj énnekem! — Legyek fa... Legyek kőszirt. — S ezt elharsogják, Elharsogják kelettől nyugatig. — Ott esem el én... Ott folyjon az ifjúi vér ki szivemből... S ott hagyjanak engemet összetiporra... Ott szedjék össze elszórt csontomat.*) Mit vett észre T.? (Az első mozzanat hatásos ellentétből áll: a költő szembeállítja a közönséges és a megrendítő halált.) He-lyes megfigyelés. Halljuk H.-t! (Érdekes jelzők vannak benne: *titkos féreg, eget-földet rázó mennydörgés, örömteli végszó, acéli zörej, fátyolos zászlók.*) Vizsgáljuk meg rímelését! (—) G.! (Párosrímű.)

Még nem találkoztunk ilyen költeménnyel, amelyben az ér-zelmek és indulatok ennyire tombolnának, s a költő ilyen izga-tott és csapongó módon fejezte volna ki lelkiállapotát. Az ilyen költemény: rapszódia. Ismételjük meg! (Rapszódia.) A rapszó-dok harci dalokat előadó görög énekesek voltak. A kiszámít-hatatlan természetű embert is szokták rapszódikusnak nevezni.

V. *Összefoglalás.*

Mely művészi alkotásban gyönyörködtünk mai óránkon, B.? (—) [Tábla. füzet.] Mi a tárgya, D.? (—) [Tábla. füzet.] Hány mozzanattól áll a gondolatmenete, G.? (—) [Tábla, fü-zet.] Milyen kivételes tulajdonságát ismertük meg Petőfinek, H.? (—) Hogyan függ össze a költemény tárgva, előadása és versalakja, K.? (—) Milyen műfajt ismertünk fel benne, S.? (—) [Tábla, füzet.]

Ez a költemény megérdemli, hogy örökre lelkünkbe vés-sük, ezért könyv nélkül kell tudni. Az első órára 12 sor, a má-sodik órára 14 sor, a harmadik órára 10 sor a megtanulandó anyag.

Írásbeli feladatunk: *Amikor nagyon bántott egy gondolat; továbbá: Petőfi sírja.* Mindkét tétel igen alkalmas mélyenjáró elmélkedésre, mert az elsőben saját élményünkről, a másodikban a még rab erdélyi földben porladozó szabadsághősünkről kell írni.

A tábla és a füzet képe:

Petőfi: Egy gondolat bánt engemet...

Petőfi megjósolja halálát és temetését.

1. *Nem akar közönséges halállal meghalni.*
2. *A csatamezőn óhajt elhullani a szabadságért.*
3. *Közös sírban kíván nyugodni az elesett hősekkel.*

Rapszódia.

VI. Helyesírás.

Hátralévő időnket helyesírással töltjük. A táblához megy R.! [Egy tanuló a táblán, a többi a helyesírási füzetben dolgozik. Szükség esetén megbeszélés.] Illő, hogy történelmünk nagyjainak neveit helyesen tudjuk leírni. Irjuk: *Bethlen Gábor, Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, gróf Batthyány* (szöveg közben: *gróf*, egyébként: *Gróf*), *báró Eötvös József* (mint az előbbi), *Nagybányai Horthy Miklós* (szöveg közben: *vitéz*, egyébként: *Vitéz*).

Szántó Lőrinc.

Történelem.

A „Legnagyobb Magyar”.

IV. osztály.

I. Előkészítés. a) Számonkérés.

Mi volt az a nagy esemény, amely Európát a XVIII. század végén izgalomba hozta? Milyen változást idézett a francia forradalom és az utána következő háború Európában? Mennyiben érintette ez hazánkat? Hatással voltak-e a magyarságra a francia forradalom eszméi? Milyen hatással voltak Ferencre a francia vérengzések? Mennyiben hátráltatta ez a félelem a hazai reformeszméket? Milyen szomorú esemény változtatta ezt az ellenszenvet ellenségessé? (Martinovics-féle összeesküvés.) Mit eredményezett ez a mozgalom az udvar és a nemesség között? (Összefogtak a régi rend fenntartására.)